

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 10 Sayı: 49 Volume: 10 Issue: 49

Nisan 2017 April 2017

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

TURİZMDE KIRSAL GÖÇERLERİN İZLERİNİ SÜRMEK TRACING PASTORAL NOMADS IN TOURISM

Aytekin KALKAN*
Osman ÇULHA**

Öz

Yakındoğu'da Neolitik Devrimle insanoğlu, buğdayı tarıma alarak, koyun ve keçiye evcilleştirerek ve kalıcı köyler kurarak yerleşik hayata geçmiştir. Buna karşın, avcı-toplayıcı toplulukların yerleşik hayata geçiş sürecinde veya bu sürecin sonucunda ortaya çıktığı ve yerleşik hayatı benimsemediği kabul edilen göçer topluluklar ise sınırlı bir coğrafyada yaşamaya devam etmişlerdir. Söz konusu göçerlerin kültürel uzantısı olan günümüz kırsal göçerleri, tarihsel bir süreklilik içinde, İran'ın Zagros Dağları'ndan Anadolu'nun Güneydoğu, Orta ve Batı Toros Dağları'na kadar olan bölgede varlıklarını bütün zorluklara karşın devam ettirmektedir. Farklı kültürel, sosyal ve davranışsal özellikleri olan göçerler, Türkiye'de yaşam sürdürdükleri destinasyonlar için turistik çekim unsuru olma potansiyeline sahiptir. Bu çalışmanın amacı ise, göçer kavramını antropolojik ve folklorik açıdan ele alarak turizmle olan ilişkisini alan yazına dayalı olarak tartışmaktır. Bu amaç doğrultusunda göçer ve göçerlik kavramları siyasal, hukuksal, ekonomik, sosyal, tarihsel, etno-kültürel ve halkbilimsel açıdan incelenecek ve turizm sektörüne, göçerlere ve göçer kültürü meraklılarına olan katkısı ortaya konulacaktır. Somut olmayan kültürel miras olarak kabul edilen göçer kültürünün, korunması ve yaşatılması adına ortaya konan bu çalışmadaki önerilerin tüm turizm paydaşları için yol gösterici olacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kırsal Göçer, Göçerlik, Göçer Turizmi, Kültür, Turizm.

Abstract

With the Neolithic Revolution, humankind adopted a sedentary life by putting wheat in agriculture, taming sheep and goat, and setting up permanent villages in the Near East. On the other hand, nomad communities, accepted that they emerged during the transition process to settled life of hunter - gatherers communities or in the result of the process and haven't indigenized settled life, have continued their lives within the limited area. Today's pastoral nomads, cultural extension of the nomads, have been continuing their existence in the area from Zagros Mountains in Iran to Southeast, Central and West Taurus Mountains in Anatolia within a historical continuity in too many difficulties. These nomads with different cultural, social and behavioural characteristics have the potential to be tourist attraction element for the destinations where they live in Turkey. The aim of this study is to discuss its relationship with tourism by elaborating its anthropological and folkloric aspects through literature review. For this aim, nomads and nomadism are examined in terms of political, juridical, economical, social, historical, ethno cultural and folkloric aspects and put forwarded its contribution to tourism industry, nomads and nomad culture enthusiasts. The suggestions in the study for protecting and keeping the nomad culture, accepted as "Intangible Cultural Heritage", are considered to be guidance role for all stakeholders of tourism industry.

Keywords: Pastoral Nomad, Nomadism, Nomad Tourism, Culture, Tourism.

1. GİRİŞ

Topografik, jeolojik, iklimsel ve bitki örtüsü bakımından farklılık gösteren Anadolu, tarihöncesi çağlardan günümüze, üzerinde yaşayan çeşitli topluluklara doğal yaşam alanları sunmuştur. Özellikle tecrit edilmiş yaşam alanları, içinde barındırdığı kültürleri bir kalıba sokarken, yüzyıllar içinde değişmesi kaçınılmaz olan kültürün uzun ömürlü olmasını sağlamıştır. Anadolu'da XXI. yüzyılın başlarında olduğumuz günümüzde dahi sosyal, kültürel ve ekonomik örgütlenmenin, geleneksel bir sisteme dayandığı birçok kırsal topluluk, belirli habitatlarda yaşamaya devam etmektedir.

Fotoğraf 1. Anadolu'nun fiziki görünümü (<https://www.google.com/earth>)

*Öğr. Gör., Adnan Menderes Üniversitesi, Didim Meslek Yüksekokulu, Turizm Seyahat ve Eğlence Hizmetleri Bölümü, aytekinalkan@gmail.com

**Yrd. Doç. Dr., Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü, culhaosman@gmail.com

Söz konusu kırsal topluluklardan, Anadolu'da yaşadıkları ve buldukları bölgelere göre "yörük", "göçer", "konar-göçer" adlarıyla anılan kültürlere, Batı Anadolu'nun, Akdeniz'in, Güneydoğu ve Doğu Anadolu'nun; ortalama yükseltisi fazla ve dağlık alanların geniş yer kapladığı, yer şekilleri, iklim ve bitki örtüsü bakımından uygun bölümlerinde rastlamaktayız (Erinç, 1972; Emiroğlu, 1977; Yalgın 1977; Gökalp, 1992; Halaçoğlu 2009; Kılıç, 2014). Bu kültürler, göçebe hayvancılık ekonomisiyle bütünleşmiş kırsal topluluklar olarak adlandırılırken, geçmişin hayvancı toplum özelliklerinden izler taşıyan, mevsimlere göre küçükbaş hayvanlarıyla otlakları takip eden, kıl çadırlarda yaşayan (Braudel, 2013) ve buna bağlı yerel yaşama biçimlerini çarpıcı özellikleriyle dışa vuran geleneksel bir çevreyi oluşturmaktadırlar (Denker, 1960; Kutlu, 1992). Göç merkezli yaşam süren, farklı devlet organizasyonları içinde sayıları ve nüfusları hakkında kesin bilgilere sahip olmadığımız, her geçen yıl varlıkları giderek azalan (Gelekçi, 2004), sosyo-kültürel yapısı bakımından da kültürbilimciler tarafından alt-kültür geleneğini sürdüren topluluklar olarak adlandırılan göçerler (Kutlu, 1992), etnografik, tarihsel, sosyolojik, antropolojik ve turistik açıdan ayrıcalıklı bir yere sahiptir.

Son 10 yıla kadar dünyada turizmin bir türü olarak değerlendirilmeyen göçer turizmi turistlerin göçerlerin yaşam biçimlerini öğrenmek için göçerlerin yaşam alanlarını ziyaret etmeye başlamalarından sonra kültür turizminin ve eko turizmin bir alt grubu olarak değerlendirilmeye başlanmıştır (Etemaddar, 2007; Farahani vd., 2014). Farklı kültürel, sosyal ve davranışsal özelliklere sahip olması nedeniyle turistik çekim unsuru oluşturma potansiyeline sahip göçerlik göçerlerin kendilerine, yaşadıkları bölgeye ve ülkeye ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel anlamda katkıları bulunmakta iken bu kültürü öğrenen turistlere ise özgün bir deneyim kazandırmaktadır. Ancak göçerliğin yok olması nedeniyle dünyada çok az sayıda ülke göçer turizmi potansiyeline sahip bulunmaktadır (Jahromi, 2010). Daha özelde Moğalistan ve Hindistan (Jahromi, 2010), Kazakistan (Tiberghien, 2014), İran (Etemaddar, 2007; Sarmento ve Etemaddar 2009; Jahromi 2010; Ghanbari vd., 2014; Farahani vd., 2014; Bakhshizadeh vd.) ve Türkiye göçer turizminin geliştirilmesi için önemli potansiyele sahip ülkeler arasında yer almaktadır. Ulusal ve uluslararası alan yazında göçerlik ve göçer kültürünü konu alan çalışmaların tatmin edici sayıda (Kutlu, 1992; Bazin, 1995; Saydam, 2009; Yılmaz ve Telci, 2010; Şenesen 2011; Sayılır, 2012; Sayılır, 2013; Kavas, 2013; Okumuş, 2013; Şahin, 2013; Hammer 2014; Kılıç 2014; Karkın ve Oyan, 2015; Toksöz, 2015; Yazıcı, 2016) olmasına rağmen göçerliğin turizm bağlamında inceleyen çalışmaların sınırlı sayıda ve Türkiye dışında daha çok İran ile sınırlı olduğu görülmektedir (Etemaddar, 2007; Sarmento ve Etemaddar, 2009; Jahromi, 2010; Farahani vd., 2014; Ghanbari vd., 2014; Tiberghien, 2014; Bakhshizadeh vd.).

Turizmde kopyalanabilir turistik kaynaklar ile rekabet etmenin yetersiz kaldığı günümüz rekabet koşullarında öğrenmeye ve harcama yapmaya istekli ziyaretçilerin bir destinasyona çekilmesi ancak destinasyonun sahip olduğu özgün kültürel değerlerinin ön plana çıkarılması ile mümkün olabilir. Türkiye sahip olduğu kültürel değerleri bakımından birçok rakip ülkeden daha fazla zengin değerlere sahip olmasına rağmen bu potansiyelinden yeterince yararlanamadığı (Çulha, 2008) ve bu özelliğini avantaja dönüştüremediği (Gülbahar, 2009) vurgulanmaktadır. Söz konusu durum turizm istatistiklerine de yansımış durumdadır. 2004 yılından itibaren Türkiye'ye gezi, eğlence, sportif ve kültürel faaliyetlere katılım amaçlı gelen ziyaretçi sayısının diğer kategorilerle karşılaştırıldığında daha fazla olmasına rağmen spor, eğitim ve kültür harcamalarının 2015 yılına kadar azalan bir grafik sergilediği (Türkiye İstatistik Kurumu, 2016a) ve paket tur harcamaları, yeme-içme, konaklama, sağlık, ulaştırma, diğer mal ve hizmet harcamaları gibi harcama türlerinin gerisinde kaldığı görülmektedir (Türkiye İstatistik Kurumu, 2016b). Arzu edilen tablonun oluşması için sahip olunan kültürel değerlerin turizm ile bütünleştirilerek sunulması önem taşımaktadır. Daha özelde Türkiye'nin önemli kültürel değerleri arasında yer alan göçerliğin ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel anlamda katkılarından faydalanılması ve turizm ile bütünleştirilmesi için göçer kültürünün yaşadığı destinasyonlardaki yerel yönetimler başta olmak üzere seyahat acenteleri gibi turizm girişimcilerinin bu potansiyelin öncelikle farkında olmaları gerekmektedir. Temel amacı bu farkındalığı sağlamak olan öncül bu çalışmanın göçer kavramının antropolojik ve folklorik açıdan derinlemesine araştırmak, turizm ile olan ilişkisinin alan yazına dayalı olarak tartışmak ve uygulamacılar için öneriler sunmak alt amaçlarını oluşturmaktadır. Bu çalışma göçer kültürel kaynaklarının neler olduğu ve bu kaynaklardan Türkiye turizminde nasıl yararlanılabileceği konusunda turizm sektörü girişimcilerine ve uygulamacılarına ışık tutacaktır. Bu çalışma aynı zamanda kültürel bir miras olarak kabul edilen göçerlerin UNESCO'nun 2003 yılında almış olduğu kararlar doğrultusunda somut olmayan kültürel mirasın (SOKUM) korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması konusundaki çalışmalarını destekler nitelik taşımaktadır (Oğuz, 2007). Ayrıca Türkiye özelinde benzer nitelikte çalışmaya rastlanmamış olması ve bu çalışma ile alan yazındaki bu boşluğun giderilmesi çalışmanın özgünlüğünü ortaya koymaktadır. Çalışmada göçer kavramı ile Anadolu'nun farklı coğrafyalarında kendisini gösteren yaylacı kültürler olarak adlandırılan yarı göçerler dışında tam göçebe olarak kabul edilen, göç merkezli yaşam sürdüren, üyeleri arasında güçlü akrabalık

ilişkileri bulunan, çadır hayatı sürdüren, kalıcı konutları bulunmayan ve küçükbaş hayvanları ile sürekli yer değiştiren kırsal göçerler (pastoral nomads) konu edinilmiştir. Bu göçerlerin dikkate alınmasının en temel nedeni, tarihin erken çağlarından itibaren yerleşik hayata geçen kültürlerin dışında günümüze kadar kültürel varlıklarını koruyabilmeleri, sahip olduğu değerlerle kültürün özgün temsilcileri olmaları ve bu özellikleri ile buldukları destinasyonların turizmde rekabet edebilmesine olanak sağlamalarıdır. Bu durum yine de diğer göçer türlerinin önemsiz olduğu anlamına gelmemektedir.

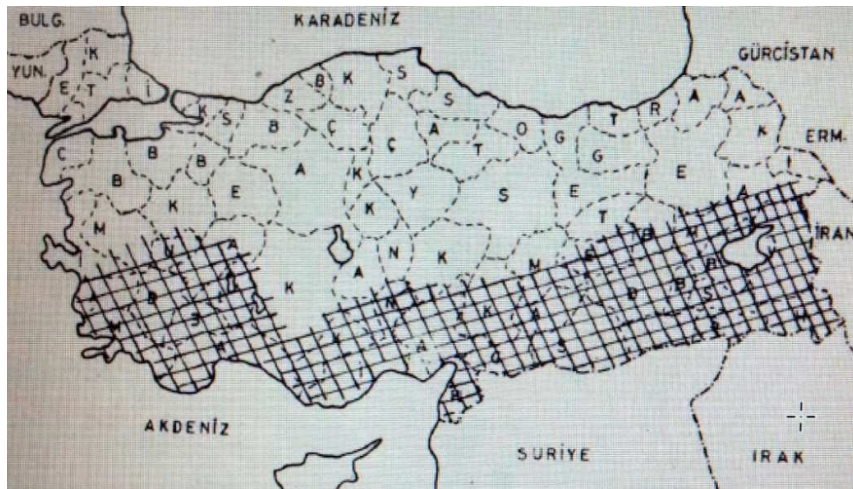
2. GÖÇER KÜLTÜRÜ

2.1. Göç ve Göçer Kavramı

Türk kültür tarihinde önemli bir kavram olan “göç” kelimesinden, Anadolu Türkçesi’nde türetilmiş üç farklı kelime vardır. Bunlardan birincisi “göçmen”, diğeri “göçebe” ve üçüncüsü de “göçer” kavramıdır (Türk Dil Kurumu [Erişim: 24.04.2016]). Tarihsel süreç içinde Anadolu’da yerleşik hayat tarzını benimsememiş Türk aşiretlerinin hayat tarzını tanımlamakta “göç” kelimesi etrafında türetilen terminoloji konusunda kavramların karmaşıklığı dikkat çekicidir. Konu üzerinde yapılan çeşitli yayınlarda göçebe hayvancılığa dayalı yaşam biçimini benimsemiş kültürleri tanımlamada; göçebe, göçebelik (Bates, 1971), göçerlik (Alagöz, 1938; Kutlu, 2000), konar-göçerlik (Halaçoğlu, 1988; Gündüz, 1996), göçer-konak, yörük (Sümer, 1952), göçer evli, göçkün evli, göçkün, göçkücü (Ögel, 1978; Şahin 2006), göçeroba (TDK) gibi kavramların kullanıldığı görülmektedir. “Göçebe”, “göçer” ve “konar-göçer” kelimelerini karşılamak üzere İngilizce’de yalnızca “nomad” sözcüğü kullanılmaktadır. Ancak Sarıkeçili Aşireti gibi yaşamlarını yalnızca, göçebe hayvancılık ekonomisi üzerine şekillendiren kültürlerin ayırımının farkında olan bazı araştırmacılar, tam göçebe olan bu topluluklar için “nomad” ile “pastoralist” kelimelerinden yola çıkarak, “pastoral nomadism” ya da “nomadic pastoralism” ifadelerini kullanmışlardır (Khazanov, 1986; Kutlu, 1987; Telci, 2004; Kılıç, 2014).

Göçebe hayvancılıkta, göçerler tarafından otlakların yatay ve dikey doğrultuda yer değiştirilmesi, ekonomik faaliyetin en önemli özelliğini oluşturmaktadır. Yer değiştirmelerin uzun mesafeler arasında gerçekleştiği ve otlakların yatay doğrultuda değiştirildiği tipine “Sahra Göçebeliği (Horizantal)”, dağlık bölgelerde ve otlakların dikey doğrultuda değiştirilmesi ile gerçekleşen tipine de “Dağ Göçebeliği (Vertikal)” denilmektedir ve bu iki tip tam göçebelik olarak adlandırılmaktadır. Bir de bu iki tipin dışında, göçebelikten yerleşik hayata geçiş şekli olarak adlandırılan ve yaylacılık ile transhumans kavramları ile açıklanan “yarı göçebelik” ara tipi bulunmaktadır (Denker, 1960; Eröz 1991).

Literatürde Anadolu’da dikey olarak düzenli yer değiştiren ve gerçek göçebeler olarak adlandırılan tam göçerler, sabit bir konuta ve toprağa bağlı olmadan, tarımın yalnızca hayvancılık koluyla uğraşan topluluk özelliklerini taşıdıkları belirtilmiştir. Sahip olduğu hayvanlarda verimi artırmak için mevsimsel hareket içinde olan ve kıl çadır yaşamını sürdüren, az çok kapalı ekonomik yapıya sahip, üyeleri arasında akrabalık ilişkileri bulunan özellikleri de onları diğer göç merkezli yaşam süren topluluklardan ayırmaktadır (Kutlu, 1987; Eröz, 1991; Güney, 1993; Khazanov 1994).

Fotoğraf 2. Göçebe çobanlığın ve çadırlarının görüldüğü sahalara (Gürbüz, 1997)

2.2. İskân Anlayışı

Etnografik bakımdan iyi belgelenmiş Akdeniz Bölgesi'nin kırsal hayatını en iyi şekilde yansıtan göçerler, Anadolu'ya yoğun olarak girmeye başladıkları XI. yüzyıldan itibaren yaşam alanı olarak seçtikleri habitatların kendilerine sundukları olanaklarından en iyi şekilde yararlanmışlardır. Yazlık yaşam alanları olan yüksek yaylalarda, hammaddesi olan kılın kolay temin edilebilirliği, yapım sisteminin kolaylığı, bünyesinde su tutmaması ve kolay kuruması, uzun mesafeli yapılan göçlerde kolaylık sağlaması gibi avantajlarıyla tek mekanlı kıl çadırlardan yapılmış meskenler, göçerler tarafından kullanılmaktadır (Tunçdilek, 1967; Alkan 1991).

Göçerler, yaylakların seçiminde otlakların bol olmasına, içilebilir suyunun bulunmasına ve korunmaya elverişli olmasına özen göstermektedirler (Seyirci, 1996). Yaylalarda yaşayan grupların otlaklar, orman ve içme suyu kaynağı dışında ortak mülkiyeti bulunmamaktadır. Göçerlerin yaylalardaki yerleşmeleri belirlemede diğer bir unsur da iskân edilen alanlarda hayvancılığın dışında gerçekleştirilecek olan ekonomik etkinlikleri destekleyici şartların sağlanmasıdır. Örneğin, Toroslar'da Karıngöl yaylasında yaşayan göçerler, yaylak olarak seçtikleri bu alanda bulunan su kaynağının kendilerine önemli bir ekonomik girdi sağlayan keçe yapımıyla ilgili olduğunu belirtmişlerdir (Alkan, 1991).

Fotoğraf 3. Keçe üretimi (Johansen, 2005)

2.3. Göç

Yaylaklarla kışlaklar arasında gerçekleştirilen ve kapsamlı bir sosyal hareketlilik olan göç, belirli bir plan ve amaç doğrultusunda yapılmaktadır. Göç zamanını belirlemek için geleneksel halk takvimi ve bilgisine başvurulduğu (Bazin, 1995) gibi komşu göçer yerleşimlerle de fikir alışverişinde bulunulur. 21 Mart ve Hıdırellezden önce (6 Mayıs) sıklıkla göçün başlama günüyken bazen de ekilen sebzelerin filiz vermesi göç zamanını işaret etmektedir (Önal ve Dursun, 2012). Göç öncesi kutsal yerler ziyaret edilir, şenlik havası içinde kurbanlar kesilir, farklı yaylalara gidecek olanlar birbirleri ile helalleşirler (Yalçın, 1977). Göç takviminin doğru ayarlanması son derece önemlidir, uygun zamanda yapılmayan göç, hem hayvanların hem de insanların zarar görmesinin nedeni olarak görülmektedir (Önal ve Dursun, 2012). En kısası bir hafta, en uzununu iki aya yakın bir süreyi kapsayan göçler sırasında, doğumlar gerçekleştiği gibi, ölümler karşısında ise cenazeyi göç yolları üzerlerinde bulunan en yakın köy ya da mezarlıklara defnederek (Seyirci, 1996; Dulkadir, 1997).

Fotoğraf 4. Deve başı süsleme (Johansen, 2005)

Göç günü kararlaştırıldıktan sonra, tüm bireyler tarafından hazırlıklar başlatılmaktadır. Kıl çadırlar onarılır ve göç yükü olan kilim, keçe, minder, yastık ve süt ürünlerinin üretiminde kullanılan her türlü kap-kacak, kıyafetler ve çeşitli erzaklar hazırlanır. Develerin süslenmesine ayrı bir önem gösterilir. Develere çeşitli sesler çıkaran çanlar asılır, ön bacaklarının üstüne asılan en büyük çana "gübülük", bunun üst kısmına asılan çana "kös", yuların iki yanına asılan çanlara da "kulak" adı verilir (Yazıcı, 1994; Artun, 1996). Keçe üzerine küçük aynaların, nazara karşı mavi boncukların, yılanbaşı, deniz böceği kavkılarının dikildiği süslü deve başlıkları ve dizginleri sık karşılaşılan süsleme aksesuarlarıdır (Johansen, 2005).

Kazık ve direkleriyle develerin yüklerinin en önemlisi kıl çadırlardır (Bazin, 1995). Toplanma bitince yükler tutulmaya başlar, el ıstarlarında dokunmuş çuvallara yiyecekler yerleştirilir. Yük tutma işini idare edenler, topluluğun en yaşlı kocakarılarıdır ve topluluğun başı, katarbaşı olacak evlenme yaşına gelmiş olan kızı seçmektedir (Artun, 1996).

Fotoğraf 5. Deve yükleri (İnce, 2010)

Fotoğraf 6. Deve kervanı (Johansen, 2005)

Konaklama yerlerinin seçiminde, yerleşim yerlerinden uzaklarda olmasına özen gösterilir. Karar verilince çadır hazırlanır, yere yayılır, sekiz kazık veya doğal bağlama noktalarına ipleriyle bağlanır. Bir erkek çadırın içine girer ve orta direği, sonra diğer dört direği kaldırarak ona şeklini verir. Üzerinde ilk öğle yemeği pişirilecek olan ocak yakılır. Günümüze kadar yasallaşmış olan uygulama, kırsal göçebelerin iki ya da üç günü aşacak konaklamalarında, yerleşik topluluklara kira vermeleridir (Bazin, 1995).

Fotoğraf 7. Konaklama yeri (Johansen, 2005)

Fotoğraf 8. Keçi sürüleri (İnce, 2010)

Göç süresince, çalı-çırpıdan yapılan geçici ağılarda süttten kesilmeyen kuzu ve oğlaklar sütlerini emerler. Konaklanılan her noktada şenlikler yapılır. Geçici göç yeri gün ağarmasında terk edilerek, yazın geçirileceği son durak yeri olan "baş yayla"ya doğru yürüyüş tekrar başlamaktadır (Yazıcı, 1994). Yeni konaklama yerine yaklaşık dört-beş saat yürüyüşten sonra ulaşırlar (Bazin, 1995).

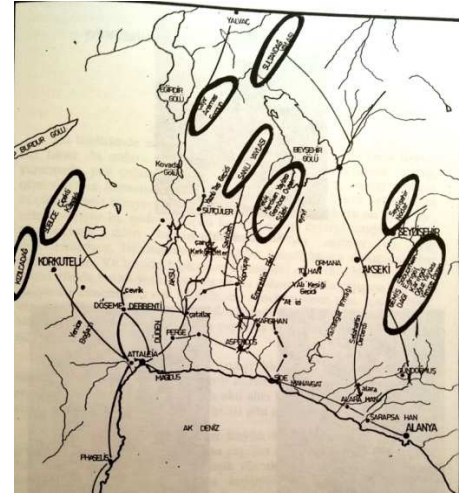
Yaklaşık olarak yılın yarısını hareket halinde geçiren göçerleri, soğuyan hava koşulları dönüş yolunu tutmaya itmektedir. Yayla inişi çıkış yolunun aynısı izlenerek, ancak fakirleşmiş otlaklar nedeniyle daha hızlı gerçekleştirilir. Kışlaklar genellikle Toroslar'a paralel uzanan Akdeniz'in kenarındaki geniş ovalardır (Seyirci, 1996). Kışlakta kurulan çadırın etrafında yakacak odun, çalı çırpının stoklandığı bir alan, keçi ve çayır hayvanları için ağıllar, bir ot ve yiyecek deposuyla, küçük ölçekte beslenen tavuk, horoz gibi hayvanlar içinse bir kümes yer almaktadır (Bazin, 1995). Kışlakta oturma süresi, kadınlar için dokuma işlerine zamanlarının önemli bir kısmını ayırma fırsatı vermektedir. Çadırın yönetimi en yaşlı kadının sorumluluğunda ve kadın evin direği konumundadır. Erkekler, genellikle güvenliği sağlamaktan sorumlu olmakla beraber pazara gitmekten sorumludur (Seyirci, 1996).

2.4. Toroslar Boyunca Göç Güzergâhları

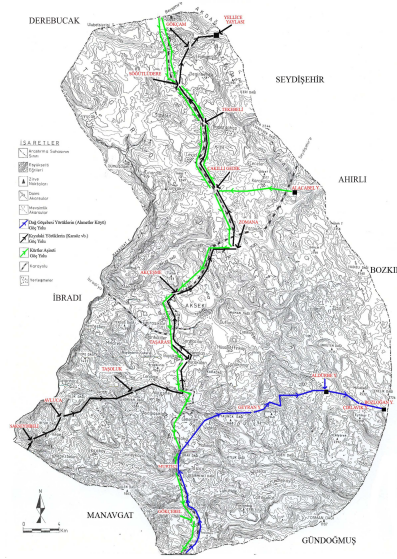
Toros Dağları'nın en batı ucunun yüksek kesimlerini iskân eden göçerler, Muğla ilinin Milas, Fethiye, Yatağan yörelerinin alçak irtifalarında kışlakları olan topluluklardır. Yöredeki göçerlerin göç güzergâhı şöyledir: Mart ayında sürüleriyle yola çıkan katarların, Kıyı Ege'den başlayarak Deve Çökeği, Muğla Makası, Dont Çeşmesi güzergâhını izleyerek, oradan Mut Mersini, Kavaklı Hanı, Sıra Muarlar, Naldöken Hanı ve Sarnıcı'na, buradan da devam ederek Daydur Hanı ve Sarnıcı, Uurluca Çeşmesi ve Köprüsü, Zorban Suyu ve Çınarı güzergâhlarından "Başyayla"lara ulaştıkları belirtilmiştir (Önal ve Dursun, 2012).

Manavgat'ın batısı ile Köprüçay'ın doğusu arasında kışlık iskânları olan göçer kültürler ise Taşağıl'ın kuzeydoğusunda Kesikbeli yolunu, bir bölümü ise Beşkonak yakınlarından kuzeye çıkan Emerettin Belî'ni izleyerek Eynif, Aliefendi, Sülek, Gembos ve Melik yaylarına çıkarlar (Ercenk, 1996).

Batı Toroslar'ın üst irtifalarında yer alan Akseki ve çevresi, göçer kültürüne elverişli imkânlar sunmuştur. Akseki'de göçerlik geleneğini sürdüren topluluklar Manavgat'ın Gençler köyü, Gebece köyü ve Ahmetler köyü sınırları içinde yaşayan göçerlerdir. Kış aylarını sürüleriyle alçak alanlarda geçirirler ve genellikle "döllük" olarak adlandırdıkları kışlaklarında da, yaz aylarındaki gibi geçici tipteki meskenlerde yaşayan göçerler, sürüleriyle sürekli olarak yaylaklarla kışlaklar arasında yer değiştirerek, köylerindeki devamlı meskenlerine neredeyse hiç uğramazlar (Hadimli vd., 2010).

Fotoğraf 9. Antalya ve çevresi göç yolları (Ercenk, 1996)

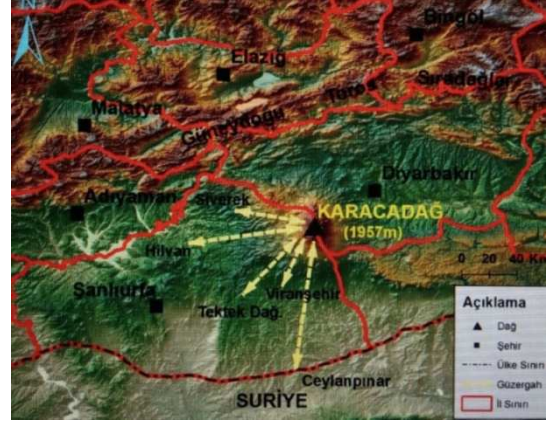
Fotoğraf 10. Akseki'deki göçerlerin güzergâhları (Hadimli vd., 2010)

Yöredeki göçerler; Ahmetler, Gebece, Gençler gibi köylerden çıktuktan sonra Güçlüköy, Murtıçı, Sadıklar köylerinden geçerek Geyran yaylasına ulaşırlar. Burada bir süre konaklayıp sonrasında Aldürbe yaylasına çıkarlar. Haziran başında Aldürbe yaylasında hayvanlarını otlatan göçerler, yaklaşık 15 gün kaldıktan sonra, 20 Haziran'da Çırlavık yaylasına çıkarlar. Temmuz başına kadar buralardaki otlak alanları kullanan göçerler, Çırlavık yaylasından hareket ederek, 2400 m. yükseklikteki Bozdoğan yaylasına kadar yükselirler. Konakladıkları yerlerde kıl çadırlarda yaşayan göçerler, hayvan sürülerini 2700 m.'ye kadar çıkarırlar. Yaklaşık 40 gün Bozdoğan yaylasında kalırlar ve 15 Ağustos'tan itibaren kademeli olacak şekilde, Eylül başında Aldürbe'ye dönerler. Yaylalarda kalma sürelerini, otlakların durumu ve kullanılacak su temininin mümkün olup olmaması belirlemektedir (Hadimli vd., 2010). Mersin yöresinde yaşayan göçerlerden Honamlı, Saçıkara, Karahacılı, Eskiçöyük, Saraçlı, Varsak, Sarıkeçili, Töngüşlü, Çakallar, Karakoyunlu, Gebizler, Murtuna, Fettahlı, Yeniosmanlı, Karatekeli ve Melli gibi topluluklardan bazıları, Güzelbağ-Kemerköprü-Kırkdönmeler güzergahını kullanarak, bazıları daha batıda bulunan Ali Köprüsü yolunu takip ederek Gündoğmuş'un kuzeyindeki Geyik Dağı çevresindeki Yenice pazarına, oradan Karıngöl, Söbüçimen güzergahını izleyerek, Oğuz Yaylası'na ve Selahattin Geçidi ile Hasan Geçidi'nden geçerek Akseki ve ötesinde bulunan Nodar ve Seydişehir yörelerine çıkarak kıl çadırlarını kurmaktadır (Kırzioğlu, 1995).

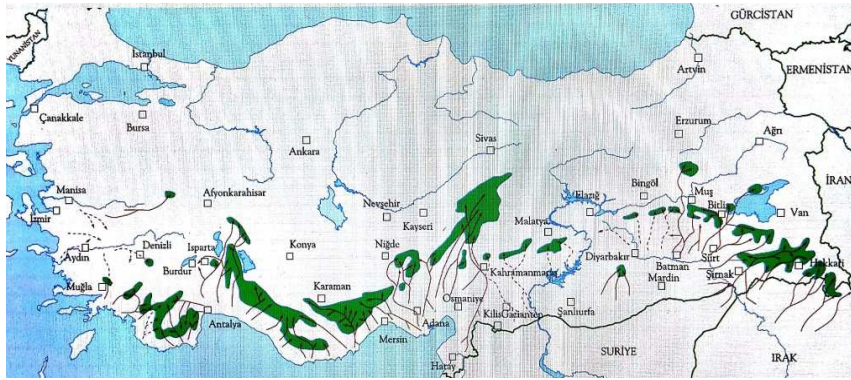

Fotoğraf 11. Mersin ve çevresinde yaşayan göçerlerin göç yolları (İnce, 2010)

Güneydoğu Toroslar'da Karacadağ'ı yayla olarak kullanan göçer kültürlerden Kejan aşireti, kışı iklim koşullarının daha elverişli olduğu Şanlıurfa çevresinde geçirmektedir. Aşirete mensup göçbelerin yılın herhangi bir mevsiminde konkladıkları köyleri bulunmamaktadır. Göçerler İlkbaharın gelmesiyle Nisan ayının sonlarından itibaren, sürüleriyle Karacadağ'a çıkmaktadırlar. Göç süresi, yaklaşık bir ile iki hafta arasında değişmektedir. Sürüler yaylalara çıkartılırken köylülerle yol boyunca tartışmalar yaşanabilmektedir (Kılıç, 2014). Karacadağ göçerleri yaylaya çıktıklarında her yıl aynı yerde konklamaktadır. Her yaylanın kendisine ait bir su kuyusu bulunmaktadır. Kasım ayının ortalarından itibaren havanın soğumasıyla da güneye inmekte ve kışı Ceylanpınar, Siverek, Hilvan, Viranşehir, Tektek dağları çevresinde geçirmektedir. Bütün bu göç hareketleri sırasında konkladıkları tek barınak kolayca kurulup sökülebilen kıl çadırlardır (Kılıç, 2014).

Fotoğraf 12. Karacadağ ve çevresindeki göçerlerin göç yolları (Kılıç, 2014)

Fotoğraf 13. Günümüz göçer kültürlerinin yaşam alanları (Eken, 2015)

2.5. Ekonomik Faaliyetler

Göçer ekonomisinin temeli hayvancılık oluşturmaktadır ve başlıca geçim kaynaklarını canlı hayvan satışı, hayvanlardan elde edilen süt, peynir, yağ ve yün oluşturmaktadır. Göçerler yaptıkları peyniri ve yağı bu işle uğraşan tüccarlara satmaktadırlar. Süt ürünlerinden elde edilen verim, Mayıs ayı ortalarından başlayarak Haziran ve Temmuz aylarında en yüksek seviyeye ulaşmaktadır (Bazin, 1995; Seyirci, 1996; Kılıç, 2014).

Fotoğraf 14. Peynir üretimi (Johansen, 2005)

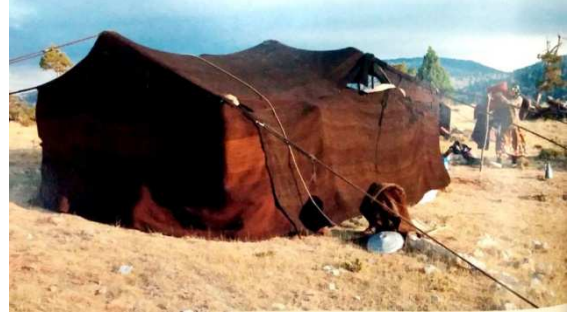
Fotoğraf 15. Keçi (Johansen, 2005)

Göçerler için canlı olarak satılan koyun ve keçi gibi küçükbaş hayvanlarla, bunlardan elde edilen yünün satışı önemli bir gelir kaynağıdır. Bununla beraber hayvanların yünlerinden elde edilen dokumalar yakın pazarlarda satışa sunulur. Göçerler için pazarlar, yalnızca ürünlerin satıldığı yerler olmanın dışında eş, dost ve yakınların görülüp konuşulduğu alanlar olma özelliği taşımaktadır (Seyirci, 1996).

Günlük ihtiyaçlar için hindi ve tavuk gibi kümes hayvanları da besleyen göçerler, yaşadıkları yüksek irtifalarda hiçbir tarımsal faaliyetle uğraşmamaktadırlar (Kılıç, 2014). Yaylakta oldukları dönemlerde göçerler, bölgede bulunan dağ turizmi meraklılarına rehberlik hizmeti vererek, traktör servisi ve katır gibi yük hayvanları kiralayarak, onlara yiyecek tedarik ederek ve üretmiş oldukları dokumaları belirli ücret karşılığında satarak ek gelir sağlamaktadırlar (Burke, 1996).

2.6. Meskenler

Otlaklar arasında sürülerini sürekli takip eden göçerlerin sahip oldukları “kıl çadırlar”, ekonomik faaliyetleri ve sürdürdükleri yaşam tarzına uygun olarak yüzyıllardır kullandıkları bir mesken biçimidir. Kıl çadırların taşınması, kurulması ve sökülmesi kolaydır. Ana malzeme olarak çadır örtüsü, çadırın tipine bağlı olarak keçi kılından dokunmaktadır veya deve ve koyun yününden yapılmış keçeler de kullanılmaktadır. Çadırlar yayla alanında çoğunlukla su kaynaklarının bulunduğu eğim olarak elverişli olan alanlarda kurulmaktadır.

Fotoğraf 16. Kara (Kıl) çadır (Tuzaş, 2010)

Fotoğraf 17. Kara (Kıl) çadır (İnce, 2010)

Anadolu’da göçerlerin yoğun olarak kullandıkları çadır tipi, “kıl çadır” ya da “kara çadır” olarak adlandırılmaktadır. Bu çadır tipinden başka “alaçık” veya “alayçık” olarak adlandırılan çadır türüyle, günümüzde artık nadiren görülen “topak ev” olarak adlandırılan başka bir çadır tipi de bulunmaktadır (Güngör, 1941; Yalgın, 1977; Gürbüz, 1997).

Fotoğraf 18. Alaçık (İnce, 2010)

Fotoğraf 19. Topak ev (Gürbüz, 1997)

Göçerlerin kaldıkları “kıl çadırlar” basit tezgâhlarda keçi kılından dokunmaktadır. Çadırlar büyüklüklerine göre 2 direktten başlayıp 7 direk sayısına kadar ulaşabilirken, yükseklikleri 2 metreyi bulabilmekte ve direkler iplerle gerilerek yere sabitlenmektedir. Ana çadır genellikle oturma, yatma ve erzakları depolama yeri olarak üç bölmeden oluşmaktadır ve çadırın kapısı güneye bakmaktadır (Alagöz, 1993; Dulkadir, 1997; Kılıç 2014). Bununla beraber “kıl çadır” yeni parçalar ve taşıyıcı direkler eklenerek genişletilebilmektedir (Gürbüz, 1997). Çadırın içinde; dokuma çuvallarda un ve diğer yiyecek maddeleri, bir kaç tencere ve sahan, hamur tahtası, bir adet sac, en az bir oklava, bir ya da iki su bakırı, sofraya altlığı, kaşıklik, çalı süpürgesi, kahve takımı, şilte, sacayağı, giysiler ve gündüz toplanıp gece yayılan şilte ve yastıklar bulunmaktadır (Yalgın, 1977) .

2.7. Sanat

Yer değiştirmeden kaynaklanan eşya taşıma olgusu ve günler süren yolculuklar için göçerler, kolay taşınabilir eşyalar üretmeye yönelmişlerdir (Dulkadir, 1997; Akan, 2007). Bu üretim faaliyeti başlıca geçim kaynakları olan hayvancılıktan elde edilen hammaddeyi de kullanmalarını gerektirmiştir. Az yer kaplayan hafif eşyalar üretilmesinden dolayı dokumacılık sanatı, yaşadıkları evlerini sürekli bir yerden bir yere taşıyan bu toplulukların vazgeçilmezi konumundadır. Maddi kültürün bir parçası olan bu sanat ürünlerinin elde edilmesinde kullanılan hammadde, araç ve gereçler, dokuma teknikleri, kullanılan renk ve motifler kültürel miras bakımından ayrıcalıklı bir yere sahiptir (Erden, 1996; Akan, 2007).

Göçerlerin dokuma sanatında karşımıza çıkan başlıca ürünler şu şekilde sıralanabilir: Pratik ihtiyaç malzemesi olan halk arasında "cicim", "zili" teknikleriyle dokunan ve çeşitli amaçlara hizmet eden dokumalara "çul" denilmektedir. Eşyaların ve kuru yiyeceklerin konuldukları "çuvallar", düz dokuma tekniğiyle dokunmuş ve diğer gruplara göre daha küçük boyutlarda olan "torbalar", göçer kültürünün en önemli sanat eserleri arasında sayılabilir. Bunların dışında yük taşıma ve bağlamada kullanılan diğer bir çeşit ise "kolan dokumalar"dır. Kıl iplikler doğal renkleriyle kullanılırken, boyanmış ipliklerin renkleri genelde doğada görülen yeşil ve tonları, kırmızı ve tonları ile kahverengi ve tonları kullanılmış olmakla beraber nadiren turuncu, mor ve mavi renkler de kullanılmaktadır (Akan, 2007). Bu renklerden her biri yakın zamana kadar farklı bitki köklerinden elde edilebilmiştir. Siyah renk için karadal ağacı, palamut kozası, kırmızı renk için çam kabuğundan ve kara pınar kökünden, kahverengi için ayva yaprağından (Deniz, 2003), bej rengi için henüz olgunlaşmış cevizin dış kabuğundan ve sarı renk için sütleğen bitkisinden (Johansen, 2005) yararlanıldığı görülmektedir.

Fotoğraf 20. Dikey tezgâhta dokuma (Yazıcı, 1994)

Fotoğraf 21. Heybe (Johansen, 2005)

Fotoğraf 22. Minder kılıf (Johansen, 2005)

2.8. Mutfak Kültürü

Anadolu göçer topluluklarının kendilerine has beslenme alışkanlıkları ve yemek türleriyle tipik göçer mutfağının temsilcisi olduğu söylenebilir. Göçer mutfağının en belirleyici özelliği hayvancı ve tarımcı kültürlerinin yiyecekleri arasındaki farklılıklardan oluşmaktadır. Bu mutfağın temel yapısını belirleyen hakim tür et ve süte dayalı besinlerdir. Ne var ki toprağa bağlı olmayan göçer toplulukların çoğunda et tüketimi sanıldığı kadar çok ve yaygın değildir. Bu topluluklar için hayvan sürüleri tüketimden çok yatırım kaynaklıdır. Ancak özel günlerde, önemli konukların ağırlanması, ölmek üzere olan ve hastalık nedeniyle kesilen hayvanların eti, besin olarak tüketilmektedir. Bu durum göçer mutfağında etin önemini arttırdığı gibi kurutulmuş ve kavurma yapılarak korunup saklanmasına da yol açmaktadır (Kutlu, 1992; Seyirci, 1996).

Fotoğraf 23. Et kurutma (Johansen, 2005)

Göçerler için sabahları tarhana çorbası içmek ayrıcalıklı bir yere sahiptir. Yine kahvaltılarında süttan elde edilen kaymak, peynir, çökelek ve tereyağı yoğun olarak tüketilirken bal, yumurta, yufka ve dağ çayı sıklıkla tüketilmektedir. Sebze yemekleri tercih edilmezken bulgur pilavı, bulgur aşı, ummaç, ballı yufka, bazlamaç, kavurma, keşkek, kurutulmuş incirin pekmez içine bandırılmasıyla elde edilen "kak" (Yalgın, 1977; Artun, 1996) "süt dolazı", "yepinti", "çileme çorbası", "erişte çorbası", "tovga yemeği", "batırık", "bandırma", "sütlaç" (Güngör, 1941; Artun, 1996), yoğurt, soğansu bitkileri, yabani meyve ve mantarlar, tavşan, keklük, bildırcın, turaç gibi av hayvanları (Yalgın, 1977; Johansen, 2005) göçerlerin severek tükettikleri yiyecekler arasında yer almaktadır. Süt, nadiren olduğu gibi tüketilmektedir. Yoğurt, sıcak süt içine bir miktar yoğurt konarak akşamdan hazırlanır ve gece süresince soğumaya bırakılır. Yağı elde etmek için yayık kullanılır. Yağı alınmış ve ısıtılmış süttün içine maya katılarak peynir elde edilir. Yaklaşık bir saat sonunda karışım çökelek olur, peynir kıvamına gelmesi için bir torbada suyu süzülür. Süzülen su pişirilerek lor yapılır. Üretilen bu ürünler göçerlerin beslenmesinde önemli bir rol oynarken, yakın yörelerin

pazarlarına satışını yapmak için kolayca taşınabilmesi özelliği nedeniyle peynir olarak götürülür (Bazin, 1995).

Fotoğraf 24. Yufka yapımı (Johansen, 2005)

Fotoğraf 25. Yağ üretimi (Johansen, 2005)

3. GÖÇER TURİZMİ

Göçerlerin kültürel, sosyal ve davranışsal açıdan kendilerine özgü gelenek, yaşam biçimi ve inançları bölge turizminin kilit bileşenleri olarak kabul edilmekte (Sermento ve Etemaddar, 2009) ve çok sayıda turisti destinasyona çekmede potansiyel bir turistik çekim unsuru oluşturmaktadır (Jahromi, 2010; Farahani vd., 2014). Göçerlik ile ilgili turistik çekicilikler maddi ve manevi olmak üzere iki grupta toplanmaktadır (Etemaddar, 2007; Sermento ve Etemaddar, 2009). Göçerlerin kendisi, kıyafetleri, meskenleri, ev eşyaları, el sanatları ve yiyecekleri maddi turistik çekicilik başlığı altında değerlendirilirken göçerlerin misafirperverliği, şiirleri, atasözleri, hikâyeleri, şarkıları, dansları, oyunları, ev işleri, gelenek ve görenekleri, göçer insanları arasındaki saygı, bağımlılık ve birliktelik manevi turistik çekicilik başlığı altında değerlendirilmektedir. Bu yönüyle göçerlik kültür turizmin bir alt boyutu göçer turizmi olarak dikkate alınmaktadır (Etemaddar, 2007; Farahani vd., 2014). Bakhshizadeh vd.'ne göre göçer turizmi göçerlerin göç, kültürel ve davranışsal özelliklerini, yaşam modellerini, geleneksel ekonomik aktivitelerini ve el yapımı eşyalarını görmeyi, göçerlerin meskenlerine katılmayı ve birkaç günlüğüne göçer bir yaşamı deneyimlemeyi içermektedir. Göçer turizmi aynı zamanda turistleri doğaya ve göçerlerin yaşamlarına davet eden ekolojik turizmin bir alt grubu olarak da dikkate alınmaktadır (Etemaddar, 2007).

Dünyanın çok farklı bölgesinden çok sayıda insan göçer yaşam biçimini öğrenmek için seyahat etmektedir. Bu seyahat hayali/tılsımlı/büyülü bir dünyaya seyahat olarak isimlendirilmektedir (Etemaddar, 2007). İran'da 2004 ve 2006 yılları arasında üç yıllık zaman zarfında Bavanat bölgesindeki göçerler ile Khamseh aşiretinde yaşayan kadınlar 4500 turiste ev sahipli yapmışlardır (Etemaddar, 2007; Sermento ve Etemaddar, 2009). Hatta turizmin bu türüne katılmayı diğer bir ifadeyle göçerlerin yaşadıkları yerlere insanları davet eden İran'da faaliyet gösteren Bavangasht Seyahat Acentası'nın aktiviteleri UNESCO tarafından teşvik görmektedir (Etemaddar, 2007). Yeni mekânların ziyaretinde olduğu gibi hem dinlenme hem de öğrenme amacıyla turistlerin göçerlerin yaşadıkları alanları (Ardabil) gezip görmeye yönelik artan ilgileri dikkate alındığında göçer turizmi bölgenin ve bölge turizminin gelişimi için birçok fırsat sağlamaktadır (Bakhshizadeh vd.). Bu fırsatlar ekonomik, psikolojik, kültürel, çevresel ve sosyal alanlarda kendini göstermektedir. İlk olarak günümüzde göçer turizmi bu potansiyele sahip bölgelerde ve ülkelerde temel gelir kaynaklarından biri haline gelmekte ve göçerlerin gelirlerine doğrudan katkı sağlamaktadır (Farahani vd., 2014; Ghanbari vd., 2014). Bu ekonomik kazanca göçer kadınların yaptıkları halı, dokuma, oya, iğne işi gibi el işleri ile yerli kıyafetlerin turistlere satılması, turistlerden konaklamaları karşılığında alınan geceleme ücreti, yiyecek satışlarından elde edilen gelirler, seyahat acentelerinden alınan komisyonlar ve seyahat acentelerinin göçerlere sağladığı destekler sayesinde ulaşılmaktadır (Jahromi, 2010; Sermento ve Etemaddar, 2009; Farahani vd., 2014). İkinci olarak kültürel turizmin desteklenmesi için arzu edilebilir alanlardan biri göçer bölgelerinde kadınların el işleri ile ilgilidir. Göçer kadınlar düşük harcama ve güçlü yeteneklerinin farkında olmaları ile turizm alanlarında iş yaratabilmektedirler (Farahani vd., 2014; Ghanbari vd., 2014). Kendi potansiyelinin farkında olmaya başlayan göçerler kendine olan güveni artmakta, daha güçlü olduğunu hissetmekte ve aile bireyleriyle daha iyi ilişkiler kurmaktadır (Etemaddar, 2007; Sermento ve Etemaddar, 2009). Üçüncü olarak geleneksel mekânlarda yaşamının daha fazla cesaretlendirilmesi, ev çevresinin

geleneksel el işleri ile süslenmesi, geleneksel göçer kostümlerinin giyilmesi ve takıların takılması, unutulmuş el işlerinin üretilmesi, daha fazla geleneksel şiir, hikâye, şarkı ve atasözlerinin dikkate alınması göçer turizmin kültürel anlamdaki katkılarını ortaya koymaktadır (Etemaddar, 2007; Sermento ve Etemaddar, 2009). Dördüncü olarak göçer turizmi yaşanılan bölgenin daha temiz olmasına ve daha az çevresel sorunlarla karşılaşılmasına olanak sağlamaktadır (Etemaddar, 2007; Sermento ve Etemaddar, 2009). Son olarak göçer turizminin gelişmesi göçerlerin yaşam kalitesinin artmasına ve göçer bölgelerde hizmetlerin ve sosyal yardım olanaklarının daha iyi sunulmasına olanak sağlamaktadır (Ghanbari vd., 2014). Göçer turizmi, gelişimi yok olmaya yüz tutmuş göçer yaşam biçiminin daha fazla yok olmasının önüne geçilmesi için çözüm seçeneklerinden biri olarak dikkate alınmaktadır. Bu bağlamda göçer turizmi modernliğin göçerlik üzerindeki yoğun etkisini azaltmakta, soyut bir kültürel miras olarak göçerlerin yaşam biçiminin dünyaya tanıtılmasına yardımcı olmakta, ulusal gurur yaratmakta ve göçerlerin ekonomik ve sosyal durumunu geliştirmektedir (Jahromi, 2010).

Turizmin bu türünün olumlu etkileri sadece göçer toplumları üzerinde olmayıp göçerlerin kültürünü, örf ve adetlerini, yaşam biçimlerini, yeteneklerini görmek, öğrenmek ve deneyimlemek amacıyla seyahat eden turistler üzerinde de görülmektedir. Göçer turizmi turistlerin göçerlerin yaşam biçimlerine ve kültürlerine aşina olmalarına, endüstriyel yaşamdan uzaklaşmalarına ve sakinlik arama ihtiyacını gidermelerine (Etemaddar, 2007) özgün bir deneyim kazanmalarına (Sermento ve Etemaddar, 2009; Tiberghien, 2014) ve gerçekleştirdikleri tatilden memnun olmalarına olanak sağlamaktadır (Etemaddar, 2007).

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Göçer kavramının antropolojik ve folklorik açıdan derinlemesine araştırılması ve turizm ile olan ilişkisinin alan yazına dayalı olarak tartışılması amaçlanan bu çalışmada göçebe, göçkün, göçkücü, göçeroba, göçer konar, konargöçer, göçkün evli, yürük, göçeroba gibi çok sayıda kavramın göçer kavramı yerine kullanıldığı görülmektedir. Göçerliğin tam ve yarı göçebeler olarak alt boyutlara ayrıldığı ve bunlardan tam göçerlerin dikey ve yatay doğrultuda göçlerini gerçekleştirdiği, yarı göçerlerin ise daha çok toprağa dayalı bir yaşam biçimi sürdürdükleri anlaşılmaktadır. Bu göçerler içerisinde tam göçerler olarak adlandırılan kırsal göçerler (pastoral nomads), göç merkezli yaşam sürdürmekte, üyeleri arasında güçlü akrabalık ilişkileri bulunmakta, çadır hayatı sürdürmekte, kalıcı konutları bulunmamakta ve küçükbaş hayvanları ile sürekli yer değiştirmektedir. Göçerlerin bu özellikleri dışında göç ve iskân anlayışı, çadır hayatı, yeme içme, sanat, geleneksel oyunlar, inançlar, halk hekimliği, üretim tüketim ilişkileri gibi kendilerine özgün kültürel, sosyal ve davranışsal açıdan özelliklere sahip bulunmaktadır. Göçerlerin yaşam alanları açısından Anadolu (Türkiye) önemli bir potansiyele sahiptir. Toroslar'ın en batısında bulunan Muğla ilinden başlayarak, Orta Toroslar'da Antalya, Mersin ve Adana illerinde yoğunluk göstererek devamında Güney Doğu Toroslar boyunca Şanlıurfa ve Diyarbakır yörelerinde göçerlerini sürdürdükleri görülmektedir. Bu bölgelerde göçerlerin sahip olduğu kültürel değerler, siyasal, hukuksal, ekonomik ve sosyal, tarihsel, etno-kültürel ve halkbilimsel anlamda bölge turizmine, göçerlere ve göçer kültürü meraklılarına yılın herhangi bir zamanında katkı sağlayabilecek önemli değerler arasında yer almaktadır. Anadolu'nun sahip olduğu bu özgün değerlerin turizme kazandırılması bu özgünlüğe sahip olmayan Yunanistan, İtalya, İspanya ve Portekiz gibi birçok rakip destinasyonla rekabet etmede sağlayacağı önemli avantaj dikkate alınmalıdır. Bu doğrultuda gerek kültürün gelecek kuşaklara aktarılması, gerek bölge turizmine katkı sağlanması, gerekse de meraklılarına özgün deneyim yaşatılması adına yerel yönetimlerin, turizm planlamacılarının, girişimcilerin ve sektör temsilcilerinin aşağıdaki birtakım önerileri dikkate almaları yerinde olacaktır.

Misafirperverlik göçerlerin tabiatlarının bir parçası olmasına (Najafi, 2002 aktaran Etemaddar, 2007) ve turizmin gelişimini bölgelerinde desteklemelerine rağmen (Jahromi, 2010) göçerliği konu alan çalışmalarda ve göçer turizminin bölgede gelişmesi için yapılacak göç rotalarının belirlenmesi, paket turların düzenlenmesi vb. girişimlerden önce göçerlerin tutumlarının araştırılması önem taşımaktadır. Göçerlerin yaşadıkları bölgelerde turizmin gelişimi konusunda ne düşündüklerinin dikkate alınmaması yapılacak girişimlerin başarısızlıkla sonuçlanmasına neden olacaktır. Çünkü göçer halk turizmin gelişiminin kültürlerini metalaştırması gibi turizmin sözde olumsuz yönleri nedeniyle desteklemeyebilir (Etemaddar, 2007; Bakhshizadeh vd.). Kitlesele turizmin bir sonucu olarak ortaya çıkan metalaştırmanın olumsuz etkilerinden sakınmak için göçer toplumunun taşıma kapasitesi dikkatli bir şekilde hesaplanmalı, taşıma kapasitesine göre bu toplumu gerçekten ziyaret etmek isteyen turistler seçilmeli ve bu turistler bu toplumları ziyaret etmeden önce bu kültüre daha aşina olmaları için eğitim programlarına tabi olmalıdır (Etemaddar, 2007).

Göçer kadınlar tarıma, hayvancılığa ve el işine dayalı üretimde, göçer kültürünün turiste tanıtımında, turistleri karşılamada ve çevreyi korumada önemli bir role sahiptir (Etemaddar, 2007; Sarmiento ve Etemaddar, 2009; Farahani vd., 2014). Bu yüzden göçer kültürüne sahip bölgede turizmin geliştirilmesi için oluşturulacak turizm planlarında kadın göçerlerin deneyimlerine ve görüşlerine yer verilmelidir. Ayrıca göçerliği konu alan kapsamlı bir turizm planında bölgenin doğal kaynaklarının ve jeolojik geçmişinin teşhis edilmesine yönelik çalışmalara odaklanılması önem taşımaktadır (Ghanbari vd., 2014).

Günümüzde göçer toplumları çeşitli türden ortak unsurlara ve kültürel değerle sahip olmasına rağmen bu değerler modernizm gibi faktörlerle yüzleştğinde mahiyetini kaybetmektedir (Jahromi, 2010; Bakhshizadeh vd.). Bu nedenle göçer kültürün değerlendirilmesi, tanımlanması, kayıt altına alınması ve restore edilmesi bu toplumsal ve kültürel unsurların ayakta kalmasına ve canlandırılmasına yardımcı olacaktır. Bunlar arasında turizm göçerler ve turistler arasında bu unsurları korumaya ve geliştirmeye yardımcı olabilecek en önemli araçlardan biri olarak dikkate alınmalıdır (Bakhshizadeh vd.). Bu sayede UNESCO tarafından önemle üzerinde durulan, somut olmayan kültürel mirasın korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması amacının da Türkiye tarafından yerine getirilmiş olacaktır.

Unutulmaya yüz tutmuş bu kültürel mirasın korunması için atılacak önemli adımlardan biri bu mirasın tanıtılması ve farkındalığın yaratılmasıdır (Jahromi, 2010; Farahani vd., 2014). Antik Likya Yolu parkurları ve rotalar örneğinde olduğu gibi göç rotaları ve parkurları belirlenerek düzenlenecek tur programları tanıtımın ve farkındalığın sağlanmasında gerçekleştirilecek girişimlerden biridir. Ayrıca bu kültürün tanıtılması ve kültür hakkında farkındalığın yaratılması için kitle iletişim araçlarından, gösterilerden ve festivallerden yararlanılması önem taşımaktadır. Özellikle bu bölgedeki program yapımcıları turistlerin göçerlerin yaşamlarını yakından görmeleri, el işleri, hediyelik ve hatıralık eşyalar gibi ürünleri satın almaları için göçerlerin yaşamları ve ürünleri hakkında programlar yapmaları gerekmektedir (Farahani vd., 2014). Bu kültürü tanıtmaya amaçlı yapılabilecek girişimlerden biri de göçerlerin kullandıkları tüm eşyaların sergilendiği göçer müzelerinin oluşturulmasıdır (Etemaddar, 2007; Sarmiento ve Etemaddar, 2009).

Anadolu'nun belirli habitatlarında yüzlerce yılda geliştirdikleri biyoetik yaklaşımla hayatlarını idame ettiren ve doğal varlık kullanımını da sürdüren göçer topluluklar, buldukları coğrafyanın ekolojik ve ekosistem yapısının da uzun yıllar boyunca korunmasına, sürdürülebilir şekilde var olmasına sebebiyet vermişlerdir. Örneğin Batı Toroslar'ın temel vejetasyon örtüsünü oluşturan kızılçam ormanları, makilikler ve fundalıklar gibi Akdeniz tipi ekosistemler, esasen orman yangın riski yüksek olan sistemlerdir ve bölgede yaşayan göçer topluluklar, bu riskleri çok iyi tahmin edip buna göre önlemler geliştirmişlerdir. Diğer yandan geliştirdikleri otlama gelenekleriyle ekosisteme en az zararı vererek, bu sistemlerin korunmasına ve kendilerini yenilemesine olanak sağlamışlar ve bu özellikleriyle de doğa kültürünün temsilcileri olmuşlardır (Ürker ve Çobanoğlu, 2014).

Kırsal kültürün bir yansıtıcısı olan göçerlik ülkemizde giderek önemini yitirmektedir. Bu yaşam biçiminin önemini yitirmesinde en önemli neden olarak, geçmişten günümüze devam eden devlet ve hükümet politikaları gösterilebilir. Söz konusu kültüre mensup topluluklar, var oldukları yüzyıllar boyunca mevcut iktidarlar tarafından yerleşik hayata geçirilmeye zorlanmıştır. Daha önceleri uzun mesafeli yaylaklar ve kışlaklar arasında hareket eden göçerler günümüzde, Anayasa' da var olan çeşitli sayılı kanun ve maddeleriyle yaşam alanları daralmıştır (Kılıç, 2014; Kılıç, 2015).

Bu olumsuzlukların yanında göçerlerin, buldukları coğrafyalarda yaşayan yerleşik topluluklar tarafından da benimsenmediği ve çeşitli sorunlar yaşadıkları bilinmektedir. Özellikle göç güzergâhları üzerinde bulunan köyler ve buradaki köylülerle yaşadıkları su kaynakları, otlakların paylaşımı ve kira gibi nedenlerle ortaya çıkan hukuksal sorunlar bu sıkıntıların en önemlileridir. Ayrıca, göçerlerin yaşadıkları alanlara yakın köylerde bulunan yerleşikler, artık yaylalarını göçer topluluklara kiralamak da istememektedirler (Bazin, 1995; Kılıç, 2015). Yaşanan sorunlardan biri de MERNİS (Merkezi Nüfus İdare Sistemi) sistemidir. Bu kapsamda bireyler, kayıt sistemine dahil edilmek için, hiç yaşamadıkları köylerle ilişkilendirilmişlerdir (Kılıç, 2015).

Göçerlerin karşılaştıkları büyük sorunları aşmak amacıyla Kılıç (2015) ve Ghanbari vd. (2014) tarafından da önerildiği üzere yerel ve ulusal anlamda ivedi olarak sosyal ve hukuksal politikalar üretilmesi gerekmektedir. Bunlardan bazıları şu şekilde sıralanabilir: Göçer topluluklara köy statüsünün verilmesi ya da yerleşik hayata geçirilmede gönüllülük esasının aranması, yerleşik hayata geçmek isteyen ailelere uygun koşulların sağlanması ve yaşam kalitelerinin artırılması, kışlak alanlarda bulunan uygun otlakların göçerlere tahsis edilmesi, göç yollarının tanımlanarak güvence altına alınması, yaylaklar ve kışlaklar arasındaki nakillerde kolaylıklar sağlanması, kültürün korunmasına yönelik projeler üretilmesi,

konakladıkları alanların koruma altına alınması, konakladıkları alanlardan ücret alınmaması, ürettikleri ürünleri toplama tesisi kurulması ve pazarlama kolaylıklarının sağlanması, göçer hayvancılığı destekleyici kredilerin alınabilmesi, eğitim, sağlık ve sosyal yardım ile ilgili politikalarının üretilmesidir.

Göçer toplulukların kültürel ürünleri hakkında sahip olduğumuz bu folklorik bilgiler, günümüzle geçmiş arasında bağlantılar kurmak, birçok kavram hakkında açıklamalarda bulunmak, yeni sorular sorulmasını sağlamak ve analogilerde bulunmak bakımından eşsiz bir kaynak niteliği taşımaktadır. Yine de bu çalışma bir takım sınırlılıklara sahip bulunmaktadır. Tarafımızca Türkiye’de göçerlerle görüşmek, kültürlerini öğrenmek ve göç güzergâhlarını belirlemek adına girişimlerimiz devam etmektedir. Henüz net bir sonuca ulaşamaması nedeniyle çalışma sadece yazın taramasına dayalı gerçekleştirilmiş. Bundan sonra yapılacak çalışmaların alanda etnografik araştırma deseni dikkate alınarak gerçekleştirilmesi önerilmektedir. Gelecekte bu konuda yapılacak çalışmalarda göçerlerin kültürel ve sosyal değerlerinin, göç rotalarının, göçerlerin turizmin gelişimine yönelik tutumlarının araştırılmasına odaklanılması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- AKAN, Meral (2007). “Yörüklerde Taşımada Kullanılan Dokumalar”, *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi*, s. 21-43, Ankara/Türkiye.
- ALAGÖZ, Cemal Arif (1938). *Anadolu’da Yaylacılık*, Ankara: CHP Yayını.
- ALAGÖZ, Cemal Arif (1993). “Türkiye’de Yaylacılık Araştırmaları”. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- ALKAN, Ahmet (1991). “Toroslar’da Yayla Yerleşimleri”, *Türk Halk Mimarisi Sempozyumu Bildirileri*, s. 1-15, Konya/Türkiye.
- ARTUN, Erman (1996). “Çukurova Yörüklerinin Gelenek ve Göreneklere”, *I. Akdeniz Yöresi Türk Toplulukları Sosyo-Kültürel Yapısı Sempozyumu Bildirileri*, s. 25-62, Antalya/Türkiye.
- BAKSHİZADEH, Hassan, HOSSEINPOUR, Mohsen ve ROSTAMALİZADEH, Vali “Nomad Tourism Planning in Iran: A case Study of Shahsevan Tribe in Ardabil”,
http://www.academia.edu/1143189/NOMAD_TOURISM_PLANNING_IN_IRAN_A_Case_study_of_Shahsevan_tribe_in_Ardabil
(Erişim Tarihi: 25.02.2016).
- BATES, Daniel G. (1971). “Güneydoğu Anadolu’da Göçebe Yörük Yerleşimleri Üzerine Bir Çalışma”, *Türkiye Coğrafi ve Sosyal Araştırmalar*, s. 245-292, İstanbul/Türkiye.
- BAZIN, Marcel (1995). “Orta Toros Yörüklerinden Sarıkeçili Aşireti”, *Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi* 3, 323-350. Çev. Hamdi Kara.
- BRAUDEL, Fernand (2013). *Bellek ve Akdeniz: Tarihöncesi ve Antikçağ*, Çev. Ali Berktaş. İstanbul: Metis Yayınları.
- BURKE, Molly M. (1996). “Toros İnsanları; Çadırlar, Köyler ve Aladağlar”, *Atlas Dergisi*, S. 35, s. 62-74.
- ÇULHA, Osman (2008). “Kültür Turizmi Kapsamında Destekleyici Turistik Ürün Olarak Deve Güreşi Festivalleri Üzerine Bir Alan Çalışması”, *Journal of Yasar University*, S. 3(12), s. 1827-1852.
- DENİZ, Bekir (2003). “Aydın Civarında Yaşayan Tekeli Yörüklerinde Dokuma”, *8. Uluslararası El Sanatları Sempozyumu*, 104-122, İzmir/Türkiye.
- DENKER, Bedriye (1960). “Güneydoğu Toroslar’da Göçebelik: Dr. Wolf Dieter Hütteroth’a Göre”, *Türk Coğrafya Dergisi*, S. 20, s. 136-142.
- DULKADIR, Hilmi (1997). *İçel’de Son Yörükler Sarıkeçililer*, Mersin: İçel Valiliği Yayınları-3.
- EKEN, Güven (2015). “Sonsuz Göç, Sarıkeçililer”, *Magma Dergisi*, Ağustos, s. 69-87.
- EMİROĞLU, Mecdi (1977). *Bolu’da Yaylalar ve Yaylacılık*, Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları No. 272.
- ERCENK, Giray (1996). “Antalya Bölgesi Yörükleri Göç Yolları”, *I. Akdeniz Yöresi Türk Toplulukları Sosyo-Kültürel Yapısı (Yörükler) Sempozyumu Bildirileri*, s. 133-138, Antalya/Türkiye.
- ERDEN, Atilla (1996). “Günümüz Toros Yörüklerinden İzlenimler”, *I. Akdeniz Yöresi Türk Toplulukları Sosyo-Kültürel Yapısı (Yörükler) Sempozyumu Bildirileri*, s. 139-146, Antalya/Türkiye.
- ERİNÇ, Sırrı (1972). “Türkiye: İnsan ve Ortam”, *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, S. 1, s. 165-194.
- ERÖZ, Mehmet (1991). *Yörükler*, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.
- ETEMADDAR, Fatemeh (2007). *Ecotourism in Fars Province the Role of Nomadic Tribal Women in Ecotourism Development: The Case of the Khamseh Nomads of Bavanat*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İran: Lulea University of Technology.
- FARAHANİ, Banafsheh M., Mohammadi, Samira ve Shabani, Maryam (2014). “Investigating Adequacy and Content Patterns of Nomad Women in Craft Production and Cultural Tourism”, *International Journal of Cultural and Digital Tourism*, S. 1(1), s. 73-81.
- GELEKÇİ, Cahit (2004). “Türk Kültüründe Oğuz-Türkmen-Yörük Kavramları”, *Türkiyat Araştırmaları*, S. 1, s. 9-18.
- GHANBARİ, Sirous, REZAYİ, Somayeh ve DANESHVAR, M.R. Mansouri (2014). “Investigation of Effective Factors on Nomadic Tourism Development Using SWOT Model (Case Study: Bakhtiari Tribe)”, *Geographical Journal of Tourism Space*, S. 3(10), s. 105-119.
- GÖKALP, Ziya (1992). *Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkikler*, İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- GÜLBAHAR, Onur (2009). “2000’li Yıllarda Türkiye’ye Gelen Yabancı Ziyaretçi Profili”, *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, S. 10(2), s. 93-112.
- GÜNDÜZ, Tufan (1996). “Osmanlı Devleti’nde Konar-Göçer Raiyyete Dair”, *Akademik Araştırmalar*, S. 1(3), s. 84-87.
- GÜNEY, Emrullah (1993). *Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da Göçer-Konar Aşiretlerin Kışlak ve Yaylakları, Diyarbakır’ın Fırat Havzasında İki İlçesi Çüngüş ve Çermik*, Diyarbakır: Dicle Üniversitesi GAP Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları No: 2.
- GÜNGÖR, Kemal (1941). *Cenubi Anadolu Yörüklerinin Etno-Antropolojik Tetkiki*, Ankara: İdeal Basımevi.
- GÜRBÜZ, Orhan (1997). “Türkiye’de Göçebe Mesken Örneği: Çadır”. *Türk Coğrafya Dergisi*, S. 32, s. 185-195.
- HADİMLİ, Halil, KARAKUZULU, Zerrin ve BİRİNCİ, Salih (2010). “Akseki İlçesindeki Göçebe Hareketler”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 3(10), s. 348-359.
- HALAÇOĞLU, Yusuf (1988). *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu’nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- HALAÇOĞLU, Yusuf (2009). *Anadolu’da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar*, Ankara: Togan Yayınevi.
- HAMMER, Emily (2014). “Local Landscape Organization of Mobile Pastoralists in Southeastern Turkey”, *Journal of Anthropological Archaeology*, S. 35, s. 269-288.
- İNCE, Çağlar (2010). “En Özgür Türkler”, *Atlas Dergisi*, Kasım, s. 104-124.

- JAHROMÍ, Melissa Farboudi (2010). "The Potential of Pastoral Nomadic Tourism in Iran (Case Study: Fars Province, Qashqa'ı Tribe)", *2nd International Geography Symposium*, s. 93-105, Kemer/Antalya-Turkey.
- JOHANSEN, Ulla (2005). *Türkiye'de Yörüklerin Yayla Hayatı*, Çev. Mualla Poyraz. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- KARKIN, A. Metin ve OYAN, Selin (2015). "Mersin'de Yaşayan, Son Yörükler Olan Sarıkeçililer'in Yaşantıları, Kültürel Özellikleri ve Yörük Müziği Üzerine Bir Araştırma", *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, S. 35, s. 271-285.
- KAVAS, Kemal Reha (2013). "Mimariyi "Dokumak": Anadolu - Batı Toros Göçerlerinde Çevre - Kültür İlişkisi", *Bilig, Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 64, s. 231-258.
- KHAZANOV, Anatoly (1986). *Nomads and the Outside World*, New York: Cambridge University Press.
- KHAZANOV, Anatoly M. (1994). *Nomads and the Outside World*, Wisconsin: The University of Wisconsin Press.
- KILIÇ, Taner (2014). "Karacadağ'da Göçebe Hayvancılık ve Göçerler", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 24(2), s. 1-12.
- KILIÇ, Taner (2015). "Güvencesiz Yaşamlar: Göçebeler (Göçerler)", *Yayla Kültürü ve Yaylacılık Sempozyumu*, s. 47-56, Bilecik/Türkiye.
- KIRZIOĞLU, Fahrettin (1995). "Türkistan ve Anadolu'da Teke Türkmenleri", *I. Akdeniz Yöresi Türk Topulukları Sosyo-Kültürel Yapısı (Tahtacılar) Sempozyum Bildirileri*, s. 115-131, Antalya/Türkiye.
- KUTLU, Muhtar (1987). *Şavaklı Türkmenlerde Göçer Hayvancılık*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları: 84.
- KUTLU, Muhtar (1990). "Fırat Havzası Yaylacılığında Şavak Aşireti Göçer Hayvancılığına Tipolojik Yaklaşım", *Fırat Üniversitesi Coğrafya Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, s. 199-205, Elazığ/Türkiye.
- KUTLU, Muhtar (1992). "Yaşayan Bir Alt-kültür Geleneği: Anadolu Göçer Kültürü", *IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Bildirileri*, s. 59-66, Ankara: Feryal Matbaası.
- KUTLU, Muhtar (2000). "Göçerlerde Mekansal Düzenleme: Çadır-Ev İlişkisi", *Anadolu'da ve Rumeli'de Yörükler ve Türkmenler Sempozyumu*, s. 211-216, Ankara/Türkiye.
- OĞUZ, Öcal (2007). "UNESCO, Kültür ve Türkiye", *Milli Folklor*, S. 73, s. 5-11.
- OKUMUŞ, Osman (2013). "Anadolu Coğrafyasında Ticari Hareketlilik: Osmanlı Devleti'nde Türkmen ve Yörüklerin İktisadi Hayatları", *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, S. 5(2), s. 379-392.
- ÖGEL, Bahaeddin (1978). *Türk Kültür Tarihine Giriş I*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- ÖNAL, Mehmet Naci ve DURSUN, Aysu (2012). "Muğla'da Konargöçer Yaşam ve Yaylacılık Geleneğinin İzleri", *Halk Kültüründe Göç Uluslararası Sempozyumu Bildirileri*, s. 716-724, İstanbul/Türkiye.
- SARMENTO, João ve ETEMADDAR, Fateme (2009). "Nomad Tribal Women and Tourism Development: The Khamseh Tribes, Iran", *Conference Proceedings Traditions and Transformations: Tourism, Heritage and Cultural Change in the Middle East and North Africa Region*, s. 1-9, Amman/Ürdün.
- SAYDAM, Abdullah (2009). "Sultanın Özel Statüye Sahip Tebaası: Konar-Göçerler", *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 20, s. 9-31.
- SAYILIR, Şeyda Büyükcan (2012). "Göçebelik, Konar-Göçerlik Meselesi ve Coğrafi Bakımdan Konar-Göçerlerin Farklılaşması", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, S. 12(1), s. 563-580.
- SAYILIR, Şeyda Büyükcan (2013). "Türkiye'de Konar Göçerlerin Sosyo-Tarihsel Yapıları", *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 19, s. 23-38.
- SEYİRCİ, Musa (1996). "Batı Akdeniz'de Yörükler". *I. Akdeniz Yöresi Türk Topulukları Sosyo-Kültürel Yapısı (Yörükler) Sempozyumu Bildirileri*, s. 191-202, Antalya/Türkiye.
- SÜMER, Faruk (1952). "XVI. Asırda Anadolu, Suriye, Irak'ta Yaşayan Türk Aşiretlerine Umumi Bir Bakış", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, S. 11(1-4), s. 509-522.
- ŞAHİN, İlhan (2006). *Osmanlı Döneminde Konar-Göçer'ler*, İstanbul: Eren Yayıncılık.
- ŞAHİN, İlhan (2013). "Nomads and Nomadism New Approaches in Kyrgyz and Ottoman Nomadic Studies", Department of Islamic Area Studies, Center for Evolving Humanities, Graduate School of Humanities and Sociology, The University of Tokyo, Tokyo. http://www.l.u-tokyo.ac.jp/tokyo-ias/nihu/publications/S_nomads/nomads_fulltext.pdf (Erişim Tarihi: 26.02.2016)
- ŞENESEN, Refiye (2011). "Osmaniye/Düzici'nde Düünden Bugüne Yaylacılık ve Varsak Türkmenlerinin Yayla Göçü", *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 20(1), s. 267-286.
- TİBERGHİEN, Guillaume (2014). *Authenticity and Tourism in Kazakhstan: Neo-Nomadic Culture in the Post-Soviet Era*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, New Zealand: Auckland University of Technology.
- TOKSÖZ, Meltem (2015). "Nomads, Migrants and Cotton in the Eastern Mediterranean: The Making of the Adana-Mersin Region 1850-1908", *Tarih ve Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, S. 1(1), s. 199-203.
- TUNÇDİLEK, Necdet (1967). *Türkiye İskan Coğrafyası; Kır İskanı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü.
- TUZTAŞ, Hilal (2010). "Göçerleri Anlamak", *Atlas Dergisi*, Kasım, s. 126.
- TÜRK DİL KURUMU. "Göçmen", "Göçebe", "Göçer". <http://www.tdk.gov.tr> (Erişim Tarihi: 24.04.2016).
- TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU (2016a). "Çıkış Yapan Ziyaretçi İstatistikleri, Geliş Nedenine Göre Çıkış Yapan Ziyaretçiler", http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1072 (Erişim Tarihi: 04.05.2016).
- TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU (2016b). "Çıkış Yapan Ziyaretçi İstatistikleri, Harcama Türlerine Göre Turizm Gelirleri", http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1072 (Erişim Tarihi: 04.05.2016).
- ÜRKER, Okan ve ÇOBANOĞLU, Nesrin (2014). "Türkiye'de Doğal Varlıkların Sürdürülebilir Kullanımında Biyoetiğin Bir Araç Olarak Kullanılması: Batı Anadolu Yörükleri Üzerinden Örnek Olay İncelemesi", *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 5(1), s. 151-171.
- YALGIN, Ali Rıza Yalman (1977). *Cenupta Türkmen Oymakları*, I. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- YAZICI, Erdal (1994). "İlk Yolcular, Son Mevsimler", *Atlas Dergisi*, S. 20, s. 58-70.
- YAZICI, Mehmet (2016). "Modern Göçerlik", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 15(56), s. 235-252.
- YILMAZ, Anıl ve TELCİ, Cahit (2010). "Türk Kültür Terminolojisinde Göç Kavramı Üzerine", *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, S. 7(2), s. 14-33.